

Scaphosepalum - beminnelijke hoorndragers

tekst: André De Jonghe, foto's: Ton Sijm en Ton Klaassen, tekening: Ton Sijm

Scaphosepalum fimbriatum

Scaphosepalum is een geslacht binnen de groep van de Pleurothallisachtigen waar menig orchideeën liefhebber al minstens eens van gehoord heeft. Om een beter inzicht te krijgen in de naamgeving van de soorten is het onontbeerlijk wat dieper te graven in de taxonomische warboel van zo'n 150 jaar geleden.

Welke geslachtsnaam?

De eerste beschrijving van een soort in het huidige geslacht *Scaphosepalum* gebeurde in 1849 door professor Reichenbach. Hij noemde hem *Masdevallia verrucosa*. De plant was destijds door Funk en Schlim in Colombië verzameld. De korte bladsteel en de bloemen met kelkbladachtige staarten waren een voldoende aanwijzing om de plant in het geslacht *Masdevallia* on-

der te brengen. Merkwaardig genoeg werd in de oorspronkelijke beschrijving nergens melding gemaakt van de duidelijk aanwezige kussens aan de basis van de staarten. De soortnaam *verrucosa* betekent wratachtig en verwijst naar de ruwe bloemstengel.

Reichenbach bleek toch niet tevreden met de naamgeving en veranderde in 1854 de geslachtsnaam in *Pleurothallis*, onderklasse *racemosa*. Het Latijnse *racemosus* (trosvormig) duidt op de trosvormige bloeiwijze. Een jaar later beschreef hij een tweede soortgelijke plant als *Masdevallia ochthodes*. Wagener had de plant verzameld in de vroegere omgeving van Ocaña in Colombië waar hij nu nog algemeen verspreid voorkomt. Dezelfde Wagener verzamelde in 1850 in Venezuela een andere soort, namelijk *breve*, die

in het herbarium van Reichenbach is teruggevonden, eveneens onder de naam *Masdevallia verrucosa*. Pas 33 jaar later zag hij zijn vergissing in en veranderde de naam in *Masdevallia brevis*. Reichenbach herzag nogmaals zijn eerdere visie en veranderde *Pleurothallis verrucosa* in *Masdevallia ochthodes*. *Ochthodes* betekent: een zweer met harde eeltachtige randen. Een niet zo fraai naamkaartje voor deze soort. Dit keer werden de kussens van de sepalen wel beschreven met de simpele vermelding 'opgezwollen'.

De eerste plant van het latere geslacht *Scaphosepalum* was dus bekend onder twee verschillende namen. Pas in 1888 stelt Pfitzer voor om de twee eerder gepubliceerde namen onder het geslacht *Scaphosepalum* te brengen. Hij erkende slechts vijf soorten, maar Rolfe vervol-

Scaphosepalum gibberosum

Scaphosepalum antenniferum

ledigde een jaar later het geslacht met de overige bekende species.

Waterbuffelorchidee

Het opvallendste kenmerk bij de bloem is wel het paar kussens van de laterale sepalen. De letterlijke vertaling van het Griekse *scaphosepalos* luidt bootvormige sepalen. De ietwat naar achter gerichte sepalen, uitlopend in een lange staart doen inderdaad aan het voorstevan van een boot denken. Zuid-Amerikanen zien in de vergroeide sepalen de naar beneden gebogen horens van vechtende stieren. Vandaar de populaire volksnaam 'waterbuffelorchidee'.

De kliervormige kussens zijn in feite osmophoren: weefsels gespecialiseerd in de aanmaak en de verspreiding van geurstoffen om potentiële bestuivers aan te lokken. Er zijn geuren naar ieders smaak. Breve ruikt naar rotte vis en ochthodes verspreidt een ranzige lucht. Bij veel soorten is de geur nauwelijks waarneembaar voor de mens. De laterale of zijdelingse sepalen zijn vergroeid tot een synsepaal. Doordat de bloemen zich niet omdraaien (non-resupinaat) blijft de synsepaal en de lip bovenaan de bloem, terwijl de dorsale sepaal en het zuiltje onderaan te

zien zijn. Om het eenvoudiger te zeggen: bij de meeste orchideeën draait de bloem zich volledig om, terwijl hier dat helemaal niet gebeurt.

Nevelwouden

Momenteel zijn er een 45-tal soorten bekend. De verspreiding gaat van Mexico naar Centraal-Amerika tot Bolivia. De grootste soortenrijkdom ligt in de nevelwouden van het Andesgebergte in Colombië en Ecuador. Al de soorten beschrijven zou ons te ver leiden. Daarom beperk ik mij tot een greep uit wat in de handel gemakkelijk te bekomen is.

De eerder genoemde *S. verrucosum* komt vrij algemeen voor vanaf 2500 meter hoogte. De planten groeien zowel op de grond als op stenen of epifytisch in een struikachtige vegetatie, in de schaduw alsook in de volle zon. De ruwe bloemstengel draagt kleine groen-gele bloempjes die bij het begin van de bloei relatief ver van elkaar verwijderd zijn. Naarmate de bloei vordert, verlengt de bloemstengel en komen de bloempjes veel dicht bij elkaar te staan. Moet u eens opletten! Na enkele maanden, bij een lengte van ongeveer 50 centimeter sterft de stengel af. Geen nood echter. Ondertussen werden meerdere nieuwe bloemstengels gevormd. Een uit de kluiten gewassen plant draagt dan dikwijls een kluwen van door elkaar groeiende bloeiwijzen en bloeit nagenoeg het ganse jaar door.

Een koele vochtige omgeving geeft de beste resultaten. De plant vraagt en luchtig, vochthoudend potmengsel en voldoende luchtcirculatie in zijn omgeving. Als het moeilijk is om de temperatuur voldoende laag te houden, verdient een schaduwrijk plekje de voorkeur. Door de bladverdamping te beperken wordt bladval vermeden.

Niet alleen klein en koel

Mensen met een allergie voor al dat kleine spul hebben een ruime keuze uit de grote soorten binnen dit geslacht. *Scaphosepalum antenniferum* en *S. pulvinare* hebben bladeren tot 28 centimeter lang, enkel overtroffen door *S. triceratops* die tot 30 centimeter gaat. Alle hebben een zeer ruwe rechtopstaande bloemstengel. De bloemen van deze drie soorten gelijken oppervlakkig op elkaar zodat heel wat planten een verkeerd etiketje dragen. *S. triceratops* is pas in 1982 door pater Angel Andreetta in de provincie Loja (Ecuador) op 2650 meter hoogte gevonden.

Scaphosepalum ovulare groeit veel lager: van 600 tot maximaal 1200 meter en is warmer te kweken. De bloemvorm van dit kleinnood doet wat aan een ei denken, vandaar de naam *ovulare*. De bloemkleur is overwegend rood tot rood-purper, alhoewel ook gele vormen bestaan. De hele bloem is vrij stevig, wasachtig met een kleine opening voor de bestuiver. Roodachtige kleuren lokken weinig insecten. Vermoedelijk wordt de bestuiving hier door vogels gedaan.

Determinaties worden dikwijls bemoeilijkt door de grote variatie binnen een soort. *S. swertiiifolium* is daar

Scaphosepalum ovulare

Scaphosepalum ophidiori

Scaphosepalum antenniferum

Scaphosepalum gibberosum

Scaphosepalum grande

Scaphosepalum breve

Scaphosepalum grande

een goed voorbeeld van. De dunne, zachte bladeren verschillen dikwijls in grootte, maar zijn altijd lang gesteeld. Grote bladeren hebben de neiging om iets naar binnen te plooiën. De staarten van de sepalen kunnen van amper 1 tot meer dan 4 centimeter groot worden. Bovendien is er nog heel wat kleurverschil in de bloemen: van wit tot bleekgeel, met bruine of purperen vlekken tot zachtroze. Om het plaatje nog wat moeilijker te maken is er de ondersoort *exiguum*: kleiner in al zijn delen, met minieme verschillen in de

bloemstructuur. Tussen soort en ondersoort zitten nog tussenvormen, die moeilijk of helemaal niet met zekerheid te benamen zijn.

Lorena Endara uit Ecuador is een onderzoek gestart naar de evolutiepatronen binnen het geslacht *Scaphosepalum* en de rol die het Andesgebergte bij de vorming van nieuwe soorten gespeeld heeft. Het uiteindelijke doel is een stamboom op te stellen die de verwantschap tussen de soorten verduidelijkt en inzicht geeft in hun specifieke noden.

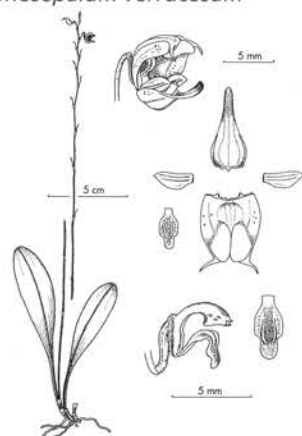
Tot slot

Informatie over de natuurlijke groeiomstandigheden bevat de sleutel voor betere kweekresultaten in onze serres. Niet alle soorten zijn in de handel verkrijgbaar. Sommige werden eenmalig gevonden en zullen wellicht nooit commercieel beschikbaar zijn. Toch is het aanbod niet gering te noemen. Heel wat kwekers bieden een beperkt tot ruim assortiment aan. Vooral onder de liefhebbers is heel wat moois te bewonderen. Waar wacht u op? 🌱

Scaphosepalum verrucosum

Scaphosepalum verrucosum

Scaphosepalum sp.

